

Wspomnienia

z mej pracy w Biurze Szyfrów
Oddziału II Sztabu Głównego
w latach 1930-1945

M. Rejzler

UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Marian Rejewski

Wspomnienia

z mej pracy w Biurze Szyfrów
Oddziału II Sztabu Głównego
w latach 1930-1945

POZNAŃ 2011

Publikacja finansowana przez Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza
oraz Wydział Matematyki i Informatyki UAM

© Copyright by Ministerstwo Obrony Narodowej –
Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej
© Copyright by Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu
im. Adama Mickiewicza, Poznań 2011

Pierwodruk: Marian Rejewski, *Wspomnienia z mej pracy w Biurze Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego w latach 1930–1945. Reminiscences of my work in the Ciphers Office of the Second Department of the General Staff 1930–1945.* [w:] 1905–2005. *W stulecie urodzin Mariana Rejewskiego. On the 100th Anniversary of Marian Rejewski's Birth*, red. naukowy Grzegorz Nowik, tłumaczenie Antoni Józef Bohdanowicz. Przegląd Historyczno-Wojskowy, rok VI (LVIII), nr specjalny 5 (210), MON – WBBH, Warszawa 2005, ss. 69–204.

Opracowanie i redakcja
Magdalena Jaroszevska z zespołem:
Marek Grajek
Jerzy Jaworski
Tomasz Kubiak

Przypisy
Marek Grajek
Jerzy Kaczorowski

Skład i łamanie
Paweł Mleczko

Projekt okładki
Katarzyna Rybarczyk-Krzywdzińska

Redaktor techniczny
Elżbieta Rygielska

ISBN 978-83-232-2237-8

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIWERSYTETU IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
61-701 POZNAŃ, UL. FREDRY 10
www.press.amu.edu.pl
Sekretariat: tel. 61 829 46 46, fax 61 829 46 47, e-mail: wyd nauk@amu.edu.pl
Dział sprzedaży: tel. 61 829 46 40, e-mail: press@amu.edu.pl

Wydanie I. Ark. wyd. 23,75. Ark. druk. 21,00.

DRUK I OPRAWA: WYDAWNICTWO I DRUKARNIA UNI-DRUK s.j.
LUBOŃ, UL. PRZEMYSŁOWA 13

Słowo wstępne

W roku 2010 minęło trzydzieści lat od śmierci Mariana Rejewskiego, znanego absolwenta i pracownika Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Poznańskiego. Wspomnienia Mariana Rejewskiego stanowią wyjątkową okazję poznania, z pierwszej ręki, matematycznej przygody związanej ze złamaniem szyfrów najsłynniejszej maszyny szyfrującej – niemieckiej Enigmy.

Marian Rejewski był liderem grupy trzech absolwentów Uniwersytetu Poznańskiego, która dokonała przełomu w kryptologii. Pracując w Biurze Szyfrów Sztabu Głównego Wojska Polskiego, Rejewski wraz z Jerzym Różyckim i Henrykiem Zygalskim złamali szyfry Enigmy za pomocą nowatorskiego i głęboko oryginalnego instrumentarium opartego w pełni na metodach matematycznych.

Metody łamania szyfrów Enigmy ujawnili francuskim i brytyjskim sprzymierzeńcom. Historycy nie są zgodni w ocenie wpływu polskich kryptologów na przebieg II wojny światowej. Jednak nawet najbardziej ostrożni przyznają, że ich sukces przyczynił się do skrócenia tej wojny o co najmniej dwa lata.

Po wielu latach w liście do przyjaciela ze studiów Rejewski napisał ze wzruszającą skromnością: *Wiele teraz hałasu wokół naszego złamania Enigmy. A myśmy przecież nie zrobili nic poza zastosowaniem wiedzy, którą na pierwszym roku studiów przekazali nam Krygowski i Abramowicz.*

Droga Mariana Rejewskiego i jego kolegów do zasłużonej sławy była jednak długa i niełatwa. Przez wiele lat ich osiągnięcia pozostawały w cieniu, a ich postaci powoli i z trudem przebijały się do europejskiej, a nawet polskiej, świadomości historycznej.

By oddać hołd trzem kryptologom i utrwalić intelektualną więź ze swoimi wybitnymi absolwentami, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza wydaje wspomnienia Mariana Rejewskiego drukiem.

Rektor

Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza

prof. dr hab. Bronisław Marciniak

Spis treści

Nota redakcyjna	11
Wspomnienia z mej pracy w Biurze Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego w latach 1930–1945	13
Wstęp	15
I. Praca w Ekspozyturze w Poznaniu	16
II. Początki pracy w Sztabie	25
III. Maszyna Enigma. Odtwarzanie kluczy depesz	27
IV. Maszyna Enigma. Opis	34
V. Teoria permutacji	39
VI. Maszyna Enigma. Odtworzenie połączeń bębneków	46
VII. Maszyna Enigma. Odtwarzanie kluczy dnia	54
VIII. Eksploatacja maszyny Enigma w Kraju	64
IX. Eksploatacja maszyny Enigma na Zachodzie	67
X. Praca we Francji w warunkach konspiracyjnych	71
XI. Praca w Wielkiej Brytanii	86
XII. Zakończenie	92
Uzupełnienie <i>Wspomnień z mej pracy w Biurze Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego w latach 1930–1945</i>	93
Wstęp	95
Uzupełnienie rozdziału I	96
Uzupełnienie rozdziału II	97
Uzupełnienie rozdziału III	98
Uzupełnienie rozdziału IV	99
Uzupełnienie rozdziału V	100
Uzupełnienie rozdziału VI	101
Uzupełnienie rozdziału VII	102
Uzupełnienie rozdziału VIII	105
Uzupełnienie rozdziału IX	113
Uzupełnienie rozdziału X	117
Uzupełnienie rozdziału XI	121
Zakończenie	122
Skład osobowy Ekipy Z	123
Marian Rejewski – zarys biografii	127
Szlakiem Mariana Rejewskiego	133
Przypisy	135
Indeks nazwisk	159
Spis dokumentów	161

Nota redakcyjna

W edycji książkowej wspomnienia Mariana Rejewskiego ukazują się po raz pierwszy. W skład tomu wchodzi teksty dwóch maszynopisów zdeponowanych przez autora w Wojskowym Instytucie Historycznym¹: napisane w 1967 roku *Wspomnienia z mej pracy w Biurze Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego w latach 1930–1945* oraz *Uzupełnienie do Wspomnień z mej pracy w Biurze Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego w latach 1930–1945*, napisane w roku 1974. W istocie, opracowując wspomnienia Rejewskiego, korzystaliśmy z kopii obu maszynopisów znajdujących się w archiwum rodziny autora, w których Rejewski poczynił nieliczne zmiany i uzupełnienia. Załączone rysunki pochodzą także z tych kopii. Wykorzystaliśmy również sporządzoną przez Rejewskiego osobną listę erratów.

Oryginalne maszynopisy Rejewskiego mają odrębne spisy treści. W tej książce oba spisy treści zostały połączone. Poszczególne rozdziały opatrzono tytułami, które w obu maszynopisach występują jedynie w spisach treści. Z przyczyn technicznych, część usterek spisanych przez Rejewskiego musiała być naprawiona w przypisach dolnych. Wreszcie, z oczywistych powodów, autorskie odniesienia do numerów stron jego maszynopisów zastąpiono numerami stronic niniejszej książki. Gdy było to możliwe, zachowano pisownię oryginału oraz stosowaną przez autora terminologię; zmieniliśmy jednak sposób zapisu dat oraz stopni wojskowych. Poprawiono też kilka oczywistych pomyłek pisarskich, w szczególności kilka nazw własnych, nie lokalizując ich. Inne nieliczne, ale konieczne zmiany, zaznaczono w przypisach dolnych. Od redakcji pochodzą objaśnienia niektórych zwrotów obcojęzycznych, które również podano w przypisach dolnych.

Wspomnienia Rejewskiego ilustrujemy fotografiami oraz faksymiliami ważnych dokumentów. Pomocne czytelnikowi okażą się z pewnością zamieszczone na końcu przypisy matematyczne oraz historyczne. Pierwsze – autorstwa prof. Jerzego Kaczorowskiego – to krótki i przystępny wykład podstawowych pojęć i twierdzeń matematycznych oraz kryptologicznych, który przybliży i uzupełnia używaną przez Rejewskiego terminologię. Drugie – pióra dr. Marka Grajka – przynoszą bogaty materiał faktograficzny, charakteryzują tło wydarzeń, prostują niektóre podane przez Rejewskiego wiadomości, a także podają nowe, których autor nie mógł znać. Oryginalne dzieło Rejewskiego uzupełniamy jego biografią oraz skorowidzem nazwisk występujących zarówno w tekście głównym, jak i w przypisach.

Książka ta nie powstałaby bez zaangażowania i życzliwości wielu osób. Możliwość jej wydania zawdzięczamy przychylności Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza prof. Bronisława Marciniaka i Dziekana Wydziału Matematyki i Informatyki UAM prof. Marka Nawrockiego. Realizacja przedsięwzięcia nie byłaby

¹ Maszynopisy Rejewskiego znajdują się obecnie w Centralnym Archiwum Wojskowym.